

Ο απροσδόκητος παφλασμός του θαύματος*

1. Η ιαχή βγαίνει πάντα αιφνιδιαστικά από τα βάθη. Τρυντάζει τους πάντες και σαν βολίδα χάνεται προς τον ορίζοντα.

Μια ιαχή, συχνά, δίνει το παράγγελμα – ας πούμε: πρόσω ολοταχώς! Τι συμβαίνει, όμως, όταν το παράγγελμα προηγείται της εκφοράς του, όταν ανατρέπεται και αντιστρέφεται η σειρά αποτελέσματος και αιτίας και το «πρόσω ολοταχώς» έρχεται στα πρόσω της ιαχής που το αναγγέλλει;

Το θαύμα τούτο ονομάζεται *Ποιητικό Συμβάν*. Πρωτοστατεί, έχει το προβάδισμα στη διαδικασία που φαίνεται ότι το γεννά, προηγείται γιατί αρνείται και έρχεται σε ρήξη με ό,τι προηγείται.

Ποιητικό Συμβάν αποτελεί και το νέο βιβλίο του Έκτορα Κακναβάτου *Στα Πρόσω ιαχής* που συνεκδίδεται μαζί με τον αναστοχασμό του Συμβάντος μέσα στην αναγγελία του, στο βιβλίο με αφορισμούς για την Ποίηση, τη Γλώσσα και τον Λόγο *Βραχεία και μακρά*¹.

Ο Γιώργος Βέλτσος, που πρώτος το επισήμανε δημόσια², παρατήρησε εύστοχα ότι όχι απλώς «ολόκληρο το έργο του Κακναβάτου θα πρέπει εφεξής να το διαβάζουμε με αφετηγία αυτά τα *Βραχεία και μακρά*» αλλά και ότι το βιβλίο αυτό «είναι λυδία λίθος για τη συνολική εκτίμηση του ποιητικού φαινομένου στην Ελλάδα σήμερα». Και όχι μόνο σήμερα, θα λέγαμε, αλλά *in düftiger Zeit*, για όλους τους «ενδεείς καιρούς»³ για τους οποίους μιλούσε ο Χαϊλντελιν, προπαντός «τους στερημένους χρόνους»³ του τραγικού αιώνα που τέλειωσε και της σκοτεινής, ακόμα, αυγής της νέας εκατονταετίας. Απ' αυτή τη σκοπιά πρέπει να αναμετρηθούμε και με το ερώτημα που θέτει ο Βέλτσος: «Προς τι ο Κακναβάτος σε καιρούς ενδεείς;».

Το ζήτημα ξεφεύγει από το ζήτημα της αναγνώρισης ή μη, μια και η αναγνώριση –το γνωρίζουμε καλά από τον Χέγκελ ήδη– είναι αλληλένδετη με τη διαλεκτική του Αφέντη και του Δούλου, μια αδυσώπητη λογική θανάτου. Το ποιητικό φαινόμενο, αντίθετα, είναι το αναπάντεχο Συμβάν της ζωής. Προηγείται της αναγγελίας του, βρίσκεται πάντα πρόσω ιαχής.

Έτσι, για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του ίδιου του ποιητή Έκτορα Κακναβάτου, «Η ποίηση, όχημα εκ βαθέων, παραβιάζοντας τα σύνορα του ελεγχόμενου λόγου» –έξω από τη θανατηφόρα λογική του Αφέντη και του Δούλου– «αναγγέλλει τον παφλασμό του θαύματος»⁴, ενός κόσμου άλλου.

Ο Σάββας Μιχαήλ είναι δοκιμιογράφος.

* Ομιλία στην παρουσίαση των βιβλίων του Έκτορα Κακναβάτου *Στα πρόσω ιαχής και Βραχεία και μακρά* (Άγρα 2005), στον Πολυχώρο των Εκδόσεων Άγκυρα, Δευτέρα 23 Μαΐου 2005.

2. Για να παραβιαστούν, όμως, «τα σύνορα του ελεγχόμενου λόγου», πρέπει να αναγνωρίσεις τη ριζική, οντολογική ετερογένεια της γλώσσας και της πραγματικότητας. Κατά την εναρκτήρια πρόταση των *Βραχέων και μακρών*: «Ο ποιητής είναι το υποκείμενο ενός παραληρήματος που εκπορεύεται από την αναντιστοιχία πραγματικότητας και γλώσσας»⁵.

Παρακάτω, επιμένοντας σ' αυτό, ο ποιητής επανέρχεται: «...οι λέξεις ως γλωσσική ύλη δεν είναι δάνειο από την φυλή των όντων, παρά γνήσια σύμβολα, πλάσματα ετερογένειας»⁶. Και ακόμα: «Μέσω της ελεύθερης οντοποιίας/οντοφάνειας σημαινόντων δημιουργούνται γλωσσόλεκτα ηχήματα που δεν αντιστοιχούν σε σημαινόμενα. Πρόκειται για μια αναντιστοιχία ανάμεσα σε γλωσσότυπα μορφώματα και σε τιμές (= οντότητες) που στοιχειώνουν την αντιλήψιμη υπαρκτή πραγματικότητα»⁷.

Η αναντιστοιχία, τα κρημνώδη χάσματα ανάμεσα στη γλώσσα και την πραγματικότητα δεν αποκλείουν τη μία από την άλλη, αντίθετα κάνουν δυνατή την ηχώ, ένα ολόκληρο παιχνίδι αντηχήσεων: «...η γλώσσα διαχέει το λόγο πάνω στα πράγματα και ακούμε τον αντίλογό τους»⁸. Η αισθαντική ακρόαση των αντηχήσεων από έναν ποιητή μοιάζει με την ενάγνια αναζήτηση ενός φευγαλέου ραδιοσήματος από μακρινούς σταθμούς που εκπέμπουν σε βραχεία και μακρά κύματα. Το να είσαι ποιητής, κατά τον Κακναβάτο, σημαίνει «1ο) να την ακούς την ηχώ σου από την τριβή σου επάνω στη γύρω σου συμπαντική πολλαπλότητα και την πολυπλοκότητά της, 2ο) η τόλμη, μ' όλα τα ρίσκα του εγγειρήματος, για την μετάγχιση αυτής της ηχούς στις αύλακες του λόγου»⁹.

Ο Μάρτιν Χάιντεγκερ, στοχευόμενος στον ίδιο στίχο του Χαϊλντεριν από τον *Άρτο και Οίνο*, έγραφε, στα *Holzwege*, ότι η γλώσσα είναι ο ιερός περίφρακτος χώρος, der Bezirk (templum), όπου έρχεται και διαυγάζεται στο Ανοικτό η λησμονημένη Αλήθεια του Είναι. Η γλώσσα είναι το ενδιαίτημα του Είναι, das Haus des Seins, ο Οίκος του Όντος¹⁰.

Για τον ποιητή Έκτορα Κακναβάτο, όμως, η Ποίηση, «το μεγάλο άθλημα της γλώσσας»¹¹, δεν είναι ο Οίκος του Όντος, αλλά «ως δημιουργία λειτουργεί προς την ανάδυση ενός άλλου όντος»¹² [υπογράμμιση δική μας].

Το Ον είναι ανέστιο ακόμα, περιπλανώμεν-Ον, ή, όπως θα έλεγε ο Ερνστ Μπλοχ, noch nicht Sein, μη εισέτι Ον. Το Ον δεν έχει Οίκο, δεν έχει templum. Το καταπέτασμα του Ναού διερράγη και τα μνημεία ηνεώχθησαν.

Υπάρχει ρήγμα ανάμεσα στις λέξεις και τα πράγματα. Στα εβραϊκά *νταβάρ* σημαίνει ταυτόχρονα λέξη και πράγμα, όπως και η λέξη *μιλά*, σημαίνει επίσης ταυτόχρονα λάλημα και πράγμα. Αλλά αυτά στην παραδείσια γλώσσα του Αδάμ και της Βίβλου και όχι στη μετά τη Βαβέλ εποχή των ειδώλων και του κατακερματισμού της γλώσσας και ακόμα λιγότερο in *düßlicher Zeit*, στη νεωτερική παγκόσμια φαντασμαγορία των εμπορευμάτων.

Ενάντια στη φετιχιστική φενάκη ενός παγωμένου κόσμου στρέφει τις βολίδες της η *οντοποιία των λέξεων*¹³ του Κακναβάτου: «...δυναμιτίζει το σύνταγμα των λογικών συζεύξεων ανάμεσα στα πράγματα ανατρέποντας τις συμβάσεις ανάμεσα σ' αυτά και στα λεξιακά τους σύμβολα ή εισάγοντας μιαν ασύστολη λεξιακή χημεία ανάμεσα σ' αυτά τα τελευταία, παρασύρει και τα πράγματα σε ανορθόδοξες συσχετίσεις μεταξύ τους, που αλλοιώνουν την κατά τεκμήριο παγωμένη εικόνα του κόσμου»¹⁴. Έτσι η ποίηση γίνεται «μια οργανική επιταγή αναδόμησης των πραγμάτων»¹⁵, «οξυγονώνει το πνεύμα [...] και νομιμοποιεί το δικαίωμα της αναδιάταξης των πραγμάτων, αναπλαστουργώντας τον εμπράγματο κόσμο»¹⁶.

3. Πάνω σ' αυτή τη βάση, ο Υπερρεαλισμός του Έκτορα Κακναβάτου παραμένει ακραιφνης, συνεχίζοντας ασυμβίβαστος, με τα δικά του πρωτότυπα μέσα, τη Μεγάλη Πορεία που εγκαινίασε στην Ελλάδα η *Υψικάμινος* του Ανδρέα Εμπειρικού.

Η πνευματική περιπέτεια του Κακναβάτου με τη γλώσσα βρίσκεται σε άπειρη απόσταση από την αυτοαναφορικότητα της όποιας «λεξιλαγνείας», όπως σε άπειρη απόσταση βρίσκεται και το υπερρεαλιστικό μαύρο χιούμορ από τον εξυπνακισμό και ο τρελός έρωτας από τη χυδαιότητα. Γράφει ο ποιητής: «Η ποίηση προσπαθώντας να υπερκεράσει τη γλώσσα και τα αδιέξοδά της συναντιέται με το τραγικό της στοιχείο»¹⁷. Διαμορφώνει την «πρόταση μιας “άλλης” οπτικής του φαινομένου (= γεγονόςτος), οπτικής που να ανταποκρίνεται στην ανάγκη της υπέρβασης του προς την κατεύθυνση της απόλαυσης [...] Και λέμε απόλαυση την κάθαρση/λύση της αγωνίας»¹⁸.

Αυτή η άλλη οπτική της πραγματικότητας, που ανταποκρίνεται στην ανάγκη της υπέρβασης της και την κάθαρση της τραγωδίας, συμπύκνωση στον Έκτορα Κακναβάτο, όπως και στον Μπαρούζ Σπινόζα, με την απόλαυση διαμέσου της γνώσης της Φύσης.

Εδώ συμπυκνώνεται και η ιδιαιτερία της υπερρεαλιστικής ποίησης του Έκτορα Κακναβάτου: από τη μια συνδέεται με μια άγρυπνη συνείδηση της τραγωδίας της Ιστορίας, από την άλλη αντλεί διαρκώς έμπνευση από τις επαναστάσεις στη σύγχρονη Επιστήμη και τα Μαθηματικά.

Όσον αφορά την Ιστορία, υπάρχουν τρεις κορυφές στην ποιητική συλλογή του *Στα πρόσωπα* *ιαχής*: η «Τριλογία των Φρύνων ή Λόγος περί μεθόδων-Χρονικό»¹⁹, για την άνοδο και πτώση της δικτατορίας των βατραχο-συνταγματαρχών και της «ελληνοχριστιανικής πουλάδας» τους, το «Post Thermidor»²⁰, όπου και μετά από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και ενάντια σε όλους τους τέπεγατς ο ποιητής επιμένει να βλέπει να είναι «λάμπουσα / αν και παρήλιξ / η γοερή διάνοια των μπολσεβίκων», και τέλος το όραμα μιας εφόδου στον ουρανό για έναν πέραν του Οιδιπόδειου κόσμο στο συγκλονιστικό «Σχέδιο για την εμφύτευση του Οιδίπου ως μαστού στον ουρανό»²¹.

Στην ίδια συλλογή, τα ποιήματα «Γένεσις»²², «Το φαινόμενο ως κόμβος αιτιότητας εν εξάψει»²³, όπως και η «Ασθενής ηχοληψία από K. Gödel»²⁴ φανερώνουν το αδιάκοπα ευρυνόμενο άνοιγμα της ποίησης του Κακναβάτου στη συμπαντική πολλαπλότητα και περιπλοκότητα που αποκαλύπτει τη σύγχρονη Επιστήμη, σε μια διαρκή παλινδρομική κίνηση ανάμεσα στο ελάχιστο και στο Μέγα. Ο Κακναβάτος αντιτάσσεται σε όσους μένουν «πανικόβλητοι μπροστά στο γιγάντιο διασκελισμό»²⁵ της σύγχρονης Επιστήμης και επιμένει: «Ο σύγχρονος ποιητής πρέπει να αντιληφθεί αυτή τη συγκλονιστική, θα 'λεγα τιτανική, περιπέτεια που σε τελευταία ανάλυση πιλοτάρει, και ας μην το ξεχνάμε, τον ρου της Ιστορίας»²⁶.

Αυτό το «σε τελευταία ανάλυση» χρειάζεται βέβαια έμφαση, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος της διολίσθησης στον επιστημονισμό ή και της ερωτοτροπίας με έναν βιολογικό αναγωγισμό. Πολύτιμο αντίβαρο είναι η ίδια η ποιητική φαντασία, που δεν δεσμεύεται αλλά, αντίθετα, γίνεται αχαλίνωτη μπροστά στις ιλιγγιώδεις αβύσσους που αποκαλύπτει η Επιστήμη.

Ο Κακναβάτος διαμεσολαφεί την Ποίηση και την Επιστήμη με το «θαύμα», το υπερρεαλιστικό *merveilleux*: «Το πνεύμα πολωμένο ανάμεσα στην Ποίηση και την Επιστήμη μαυλίζεται από το “θαύμα” [...] Η Ποίηση, όχημα εκ βαθέων, παραβιάζοντας τα όρια του ελεγχό-

μενου λόγου εξαγγέλλει τον παφλασμό του θαύματος. Όσες φορές η Επιστήμη γιγαντώθηκε πέρα από τις κεκορεσμένες ανυδρες συμβάσεις της ήταν που, μέσω της Ποίησης, άγγισε το “θαύμα”²⁷.

Στην αλληλεπίδραση Ποίησης και Επιστήμης, ο Κακναβάτος βλέπει την απελευθερωτική Έξοδο της Ποίησης «πέρα από τα ρομαντικά τενάγη» προς το θαύμα, «την κλίμακα του εκρηξιγενούς απροσδόκητου»²⁸, «πέρα από την εκφυλιστική, μαυλιστική της στιχοπλασία – στην αναζήτηση στοιχειώδους συνιστώσας (ή συνιστωσών) του γίγνεσθαι»²⁹.

Καθόλου τυχαία, στη θύρα της συλλογής *Στα πρόσω ιαχής*, στο πρώτο-πρώτο ποίημα, στέκεται, «Καταμεσής της Κόλασης»³⁰ της γραφής, ο Ντάντε Αλιγκιέρι, κρατώντας θριαμβευτικά σαν θεόρατος γάτος Λέων, σαν «γάτα φονιάς – ψόφιο ανάμεσα στα δόντια του το καναρίνι»³¹, μαζί του και κάθε καλλικέλαδη, εκφυλιστική, μαυλιστική στιχοπλασία.

4. Η Ποίηση είναι όχημα εκ βαθέων. Μόνον έτσι αγγίζει το υψηλό, το θαύμα. Η βασική αρχή της καββαλιστικής θαυματουργίας είναι ότι, για να αλλάξει κάτι επάνω, πρέπει να αλλάξει κάτι κάτω. Η έφοδος στον ουρανό αρχίζει πάντα από τη γη.

Στο καββαλιστικό Βιβλίο της Λαμπρότητας, το *Σέφερ Α-Ζοάρ*, διαβάζουμε:

*Κανένα λάλημα-πράγμα [μιλά] δεν υψώνεται επάνω εάν δεν υψωθεί πρώτα κάτω το ενδιαίτημά του. Ίδου το μυστήριο: το μαύρο φως δεν ενώνεται με το λευκό φως εάν πρώτα δεν ανέψει το ίδιο. Μόλις Αυτό ανέψει, τότε το λευκό φως έρχεται να Το κατοικήσει*³².

Και στα *Βραχέα και μακρά* διαβάζουμε:

*Ω έλα να δεις
Τι σκοτάδι στο λευκό
που να θαμάξεις*³³

Το σκοτάδι στο λευκό είναι το μαύρο φως, το ενδιαίτημα αυτού που δεν υπάρχει ακόμα, ο μελλοντικός Οίκος του ανέστιου Όντος, του Άλλου.

Σημειώσεις

1. Έκτορα Κακναβάτου, *Στα πρόσω ιαχής*, και *Βραχέα και μακρά – Για την Ποίηση/Γλώσσα και Λόγος*, Άργα 2005.
2. Γιώργου Βέλτσου, «Αυτοκάθαρση και “παραπομπή”», *Τα Νέα-Βιβλιοδρόμο*, 9-10 Απριλίου 2005 σ. 6.
3. Friedrich Hölderlin, *Brot und Wein* [Άρτος και Οίνος], στο *Ελεγείες, Ύμνοι και άλλα ποιήματα*, μτφρ. Στέλλα Νικολούδη, Άργα 1996, σ. 53.
4. *Βραχέα και μακρά*, ό.π.π., σ. 15.
5. ό.π.π., σ. 9.
6. ό.π.π., σ. 68.
7. ό.π.π., σ. 63.
8. ό.π.π., σ. 66.
9. ό.π.π., σ. 25-26.

10. Martin Heidegger, *Wozu Dichter?*, στο *Holzwege*, σ. 286 της γερμανικής έκδοσης, στη γαλλική έκδοση *Chemins qui ne mènent nulle part*, Gallimard 1962, σ. 253.
11. *Βραχεία και μακρά*, ό.π.π., σ. 11.
12. ό.π.π., σ. 42.
13. ό.π.π., σ. 31.
14. στο ίδιο.
15. ό.π.π., σ. 34.
16. ό.π.π., σ. 38.
17. ό.π.π., σ. 23.
18. ό.π.π., σ. 41.
19. *Στα πρόσω ιαχής*, ό.π.π., σ. 20-23.
20. ό.π.π., σ. 34-35.
21. ό.π.π., σ. 40-43.
22. ό.π.π., σ. 13.
23. ό.π.π., σ. 46-47.
24. ό.π.π., σ. 12.
25. *Βραχεία και μακρά*, ό.π.π., σ. 35-36.
26. ό.π.π., σ. 51.
27. ό.π.π., σ. 36.
28. ό.π.π., σ. 29.
29. ό.π.π., σ. 94.
30. *Στα πρόσω ιαχής*, ό.π.π., σ. 9.
31. στο ίδιο.
32. *Σέφερ Α-Ζοάρ 1*: 77 b.
33. *Βραχεία και μακρά*, ό.π.π., σ. 20.

Joan Miró, Μεσημεριανός ύπνος, 1925.

Joan Miró, *Η αγότισσα*, 1922.